
Eski Rus “İgor Destanı” Adlı Eserdeki Eski Türk Kökenli Kelimeler Üzerine Bir İnceleme

Dr. Çiçek EFENDİYEVA

Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

Özet: “İgor Destanı” (“Slovo o polku İgoreve”, XII yüzyıl) adlı eser, eski Rus ve Türk Kıpçak kavimleri arasında 1185 yılında vuku bulmuş savaştan bahsetmektedir. Bu savaşta, Türk-Kıpçak kavmi muzaffer olmuştur. Bu eserin yazarının, Peçenek kavminden bir Türk olduğu söylenmektedir.

Makalenin giriş bölümünde, N. A. Baskakov, P. M. Melioranski, F. Y. Korş, K. G. Menges tarafından daha önce yapılmış «İgor Destanı» adlı eserdeki Türk kökenli kelimelerin incelenmesi ile ilgili çalışmalardan bahsedilmektedir. Ayrıca yine bu bölümde «Destan»la ilgili olarak O. Süleymenov'un «Az-Ya» («Az i Ya») ve M. Accı'nın «Kıpçak Bozkırının Pelini» («Polin polovetskogo polya») adlı eserlerin basımından sonra ortaya çıkan yeni görüşlerden de bahsedilir.

Aynı zamanda makalede «İgor Destanı» adlı eserdeki eski Türk kökenli kelime grupları anlam ve konu bakımından incelenmiştir. Eserde, beş kelime grubu mevcuttur. Bu gruplar, her biri uygun alt gruplara ayrılmıştır. Kelimelerin anlam bakımından gruplara ayrılması, eski Rus leksik sisteminde yer alan eski Türk kökenli kelimelerin semantik işlevliğini ve eski Rusça'ya geçmiş kelimelerin anlam bakımından derinliğini kanıtlamaktadır. Her alt grupta kelimelerin sıklığı verilmektedir. Eski Türk kökenli kelimelerin «fonksiyonel statüsü»ne dayanarak, söz konusu eski Rus eserinde yer alan kelimelerin sıklık tablosu yapılmıştır. Bu tablo, eski Türk kavimlerinin eski Rus kavmi üzerindeki etkisinin en çok hayatın hangi alanlarında kendini gösterdiğine açıklık getirdiği gibi, bu iki kavim arasındaki derin ve karşılıklı etkileşimi ortaya koyar ve bu etkileşim, sorunun yalnızca lengüistik açıdan değil, aynı zamanda tarihî ve etnografik açıdan da çözülmesine imkân sağlamıştır. Bunun yanı sıra bu yazıda XII. yy. ait eski Rus eserinde yer alan kelime katmanını inceleyen K. G. Menges, N. A. Baskakov, P. M. Melioranski, F. Y. Korş vb. gibi bilim adamlarının çalışmalarındaki eski Türk kökenli kelimeler de yer almıştır.

Sonuç bölümünde, incelemelerin genellemesi ve malzemenin analizi verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Eski Rusça, Alıntı Kelimeler, Eski Türk Kökenli Kelimeler, Kıpçak, Semantik, Tematik Gruplar, Sıklık Tablosu

Giriş

Eski Rus «İgor Destanı» adlı eser, eski Rus ve Türk-Kıpçak kavimleri arasında 1185 yılında vuku bulmuş savaştan bahsetmektedir. 1792 yılında kont A. İ. Musin-Puşkin, «Destan»ın bir nüshasını XVI. yüzyıla ait olan bir kitapta bulduktan sonra, bazı Rus ve yabancı bilim adamlarında «İgor Destan»ına karşı şüpheli bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bu kuşkucu ekolün temsilcileri «İgor Destanı»nı «Zadonşına» ile karşılaştırmışlar, söz konusu «Destanı» zayıf ve yansıma bir eser gibi göstermişlerdir (*Gorskiy, 1992, 167*).

«İgor Destanı»na olan ilginin neticesinde XIX. yüzyıl öncesi eski Rusçada yer alan eski Türk kökenli kelimelere dikkat daha da artmıştır. «İgor Destanı» adlı eserde eski Türk kökenli kelimeleri N. A. Baskakov, K. G. Menges, S. Y. Malov, F. Y. Korş, P. M. Melioranski vb. bilim adamları leksik ve tarihî yönden etraflıca araştırmışlardır. O. Süleymenov'un 1975 yılında yayınlanmış «Az i Ya» adlı eseri Rus-Slav kaynaklarında eski Türk kelimelerin incelemesi için yeni bir sebep oluşturmuştur. Bu eserin etkisi ile eski Rus edebiyatının ünlü eseri «İgor Destanı» hakkında düşünceler değişmiştir. Burada yazar, tarihî olguları tarihî gerçekleri kendine göre değiştirerek yorumlayan birkaç bilim adamını eleştirmiştir. Bunun yanı sıra O. Süleymenov, araştırmacılar tarafından incelenmiş kelimelere eleştirel olarak yaklaşmış ve onlardan bazılarını «gizli» eski Türk kökenli kelimeler («nevidimıye» türkizmi) olarak adlandırmıştır. O. Süleymenov, «gizli» eski Türk kökenli kelimeler arasına aşağıdaki kelimeleri de dahil etmiştir: poganıy «murdar», yav «gerçeklik», son «uyku», tovariş «arkadaş», bukva «harf», pismo «mektup», bumaga «kâğıt», tkan «kumaş», slovo «kelime, söz», yazık «bozkırçı», uyut «rahatlık», karandaş «kurşunkalem», pşeno «darı» vb. (Süleymenov, 1989, 478). A. Aykuta göre, «Destanı'n Türk dili ve tarihî için ilginç yönü kullanılan Türkçe kökenli kelimeler ve Kıpçaklar hakkında verilen bazı bilgilerdir. «İgor Destanı'nda Türkçe kökenli oldukları tartışılan 50'ye yakın kelime vardır. Bunlar genellikle giyim, silahlar, kişi, yer ve boy adları ile çeşitli unvanlardır (Aykut, 1984, 308).

Eski Türk ve eski Rus kavimleri arasında binlerce yıl dostluk ve düşmanlık ilişkileri olduğu açıktır. Lâkin, bu iki kavim her zaman komşu olmuş ve bundan dolayı birçok şeyi kendiliğinden veya şuurulu olarak birbirinden almıştır.

O. Süleymenov'un «Az i Ya» adlı kitabı L. N. Gumilyov'un eserleri gibi A. Kuzmin, L. Dmitriyev, D. Lihaçov vb. ünlü Rus bilim adamları tarafından kuvvetli bir şekilde eleştirilmiştir. Bazı bilim adamları ise başka tarzda düşünmektedirler. Örneğin, V. Y. Abayev'in fikrine göre, O. Süleymenov'un eseri «İgor Destanı» hakkında yazılmış pek iyi araştırmalardan biridir (*Kajibekov, 1991, 146*). O. Süleymenov kendi «Az i Ya» adlı eserini, «Prostor» dergisinde yayımlamış ve Y. L. Kajibekov ile sohbetinde, şöyle nitelendirmiştir: «Bu eser problemin koyulması için yazılmıştı. Benim, araştırmacı-jeolog gibi, amacım sondaj yapmaktır. Sondajın üzerinde çalışmak ise başka meslek sahiplerinin katılması ile mümkün olur. Şair, burada yalnızca araştırmacı olabilir. Ben, bazı düşüncelerimin anlaşılmasını arzu ediyorum» (*Kajibekov, 1991, 147*).

Biz, Rus sözlüğünde yer alan doğu kökenli kelimelerin (oriyentalizmlerin) metodik olarak incelenmesini bugüne kadar halledilmemiş sorunlardan biri olarak görüyoruz. Bazı halklar, dillerini ve kelime hazinelerini başka halkların kelimeleriyle zenginleştirerek birçok kelimeyi kendi kelimeleri gibi göstermektedirler.

«İgor Destanı» adlı eserde mevcut olan eski Türk kökenli kelimeler daha önce de ispatlanmıştır. Bazılarını ise burada biz açıklıyoruz. Makalemizde sadece bazı kelimelerin, önceki araştırmalarda gösterilen açıklamalarına ek olarak kendi ilave izahatlarımızı vermekteyiz, diğer kelimelerin açıklamaları ise dipnotta göstermekteyiz (1).

ONOMASTİK BİRİMLER

Antroponimler

Bu grupta aşağıdaki şahıs isimleri bulunmaktadır:

David /1/, *Boris* /2/, *Ovlur* /2/, *Kobyak* /3/, *Konçak* /6/, *Gza-Gzak* /4/, *Boyan* /6/.

B. Popov, **Gza-Gzak** şahıs isimlerini «göçebe hayatı geçirmek» anlamına gelen *koz-kaz* kelimesinden ileri gelen *kozak* kelimesinde ünlülerin zayıflaması neticesinde türediğini belirtmektedir (*Popov, 1949, 119*). N. Meşçerski, *Gzak* şahıs isminin sonunda mevcut olan *k* sesinin, eseri yazan şahsın hatası neticesinde ortaya çıktığını söylemektedir. Satırın başındaki *k* harfi *Gza* şahıs ismine eklenmiştir. Sonra ise yazar, bunu düzeltmemiş ve bu metni kopya ederek yazmıştır. Böylece, «Destan»da *Gza* şahıs ismi

Gzak şeklinde kullanılmıştır (*Slovo o polku İğoreve*, 1985, 112). K. Menges'in fikrine göre, *Gzak* şahıs ismi *Bonyak*, *Konçak*, *Kobyak* şahıs isimleri gibi türemiştir: «beyaz gözler» anlamına gelen *gözü ak*, «beyaz boyun» anlamına gelen *boyun ak*, «köpekçik» anlamına gelen *köp ak* (Menges, 1979, 110-116; Baskakov, 1985, 45).

Ovlur – V. Gordlevskiy, *Ovlur-Vlur* şahıs isminde Yunan dilindeki «avcılık yapan» anlamına gelen *avlaur-avlur* kelimesinin Kıpçakçasının kullanıldığını tahmin etmektedir. V. Gordlevskiy, V. Radlov'un *Ovlur* şahıs isminin «ağlamak, bağırarak» anlamına gelen *ağlaur* kelimesinden türediğinin yanlış olduğunu ispatlamaktadır (Menges, 1979, 92). M. Ekrenov, *Ovlur* şahıs isminin Balkar ve Karaçay lehçelerinde *Oğurlu* şeklinde bulunduğunu göstermektedir. Böylece olayı, eski Rusça'da *ğ* sesin bulunmamasıyla açıklamaktadır. Bu sesin yerine eski Rusça'da *v* sesi kullanılmaktadır. *Oğurlu* kelimesi Kıpçak grubu lehçelerinde «mutlu, iyi kalpli» anlamında da kullanılmaktadır. Bu kelimenin başka şekilleri fonetik tabanlar olarak görülmektedir (Erkenov, 1986, 111).

Etnonimler

Ovarı /1/, *Kasogı* /1/, *Ugor* /2/, *Tatarı* /22/, *Revuğı* /1/, *Topçakı* /1/, *Mogutı* /1/, *Tatranı* /1/, *Olberı* /1/, *Şelbiri* /1/, *Hinovya* / 3/.

Şelbiri – Bu kelimenin anlamı hakkında birkaç hipotez vardır. F. Y. Korş, *şelbir* kelimesinin «atı bağlamak için uzun ip» anlamına gelen *çilbir* kelimesinden ileri geldiğini söylemektedir. V. Radlov, Tatar lehçelerindeki «zincir» anlamına gelen *çembur* kelimesinin eski Rusça'ya *şelbir* şeklinde geçtiğini ifade etmektedir. L. Kovakevskiy, «zincir» anlamına gelen *çilbuğur* kelimesinin Moğol dilinden alındığını ve *şelbir* şeklinde değiştiğini tahmin etmektedir. K. G. Menges, «haç insanları» anlamına gelen *şalbir* kelimesinin *şelbir-salib eri* – *salbi er* şeklinde değişmesiyle oluştuğunu göstermektedir (Menges, 1979, 163). S. Y. Malov, *şelbir* kelimesinin «ailede büyük oğul, bey» anlamına gelen *çelebi* – *er* kelimesinden ileri geldiğini varsaymaktadır. Böylelikle, eski Bulgar lehçesinde *şelebir*, *şelbir*, eski Türk dilinde ise *çeleb* kelimesi ortaya çıkmıştır (Malov, 1964, 156).

Toponimler

Korsun /2/, Ugorskiye gori «Ugor dağları» /2/, Kiyev /13/, Sula /13/, Kayala /5/, Suroj /1/, (Tmutarakanskiy) bolvan «(Tamartarhan) balabalı» /1/.

(Tmutarakanskiy) **Bolvan** – Eski Fars dilinde olan «Parfiye» anlamına gelen *parpava* kelimesinin yeni Fars dilinde «alp, kahraman» anlamına gelen *pahlavan* şeklinde olması tek kaynak gibi gösterilmektedir. Arkeolog P. İ. Keppen, *Tmutarakanskiy bolvan* teşhiş edilmiş ve «taş karı» anlamına gelen «*kamennaya baba*» gibi adlandırıldığını söylemektedir (Menges, 1979, 35). F. Y. Korş'un fikrine göre, *balbal* kelimesi eski Rusça'ya Kazak lehçesinin aracılığıyla geçmiştir (Korş, 1906, 45). P. M. Melioranskiy, *balbal* kelimesinin Çin dilindeki *bey-ven* kelimesinden ileri geldiğini tahmin etmektedir (Melioranskiy, 1905, 63). «Kıpçakların bütün yaz ve kış obalarının yanında kurgan mezarlıkları bulunmaktadır. Burada, Kıpçaklar ölüleri tasvir eden taş heykelli ulu babaların mabetlerini kurmuşlardır. «*Balbal*» heykeller, IX. yüzyılın sonunda Kıpçak kültürünün en ayırıcı ve parlak çizgisini oluşturmaktadır. Uygurlar, bu «*balbalları*» VI-IX. yüzyılda yapmışlar. Fakat Kıpçaklar, bu taş heykelleri korumuşlardır (Pletnyova, 1990, 30-31).

İNSANLA İLGİLİ KELİME HAZİNESİ

kotora «*tartışma*» /1/, *koşçey* «*göçebe*» /3/.

Koşçey – «Göçebe» (Şipova, 1976, 89). Bu kelime, «İgor Destanı»da 3 defa kullanılmıştır: 1) ...*çaga po nogate, a koşçey po rezane*... «...çocuk bozuk parayla, göçebe ise büyük parayla satılır...»; 2) ...*Konçaka poganogo koşçeya*... «...alçak göçebeği Gonçağı...»; 3) ...*iz sedla zlata, i v sedlo koşçeyevo peresel*... «...altın eyerden göçebe eyerine geçip oturdu...» (Slovo o polku İgoreve, 1965, 120). Bu kelimeyi inceleyen birkaç bilim adamı vardır. Bu kelimenin incelenmesi neticesinde araştırmacılar, örneğin P. M. Melioranskiy, N. A. Baskakov, N. K. Dmitriyev, K. G. Menges, *koşçey* kelimesinin bu «Destan»da «kul, hizmetçi, esir; altın ordu hanlarında bir vazife tutan insan; polovetslerin bir başka takma adı» anlamlarında kullanıldığını göstermektedirler (Baskakov, 1985, 157; Dmitriyev, 1962, 561; Melioranskiy, 1902, 294; Menges, 1979, 150). S. A. Pletnyova, bu kelimenin farklı izahını vermektedir. S. Pletnyova'nın fikrine göre, «*koşeviy* soylu ırkına dahil olan büyük zengin ailelerin başlıcalarıdır ve *koşçey* masal takma adı bu kelimedenden türemiş olabilir. «Destan»ı yazan, Gonçağı «poganıy koşçey», yani

«koşçı» gibi adlandırmıştır. Gonçağın büyük bir askeri birliğin başçısı olduğu ihtimali var» (Pletnyova, 1990, 129-130, 218). O. Süleymenov'un fikrine göre, «Destan»da *koşçey* «koçevnik», yani «göçebe» anlamında kullanılmıştır. Bu kelime de bozkırcıların yaygınlaşmış adlarından biridir. «Koçevnik» kelimesinde *koş-koç* açık olarak görünmektedir (Süleymenov, 1989, 495). «Köçmek, göçebelik yapmak» anlamına gelen *koçevat* ve *koşçı* kelimesi başka Türk lehçelerinde de var: Azerbaycan Türkçesinde *koç-* Türkmen Türkçesinde *göç-*, Türkiye Türkçesinde *göç-*, Kırgız Türkçesinde *köç-*, Kazak Türkçesinde *köç-*, Yakut Türkçesinde *kös-* (Sevortyan, 1962, 170). Bizim fikrimize göre, *koşçey* kelimesi için yukarıda gösterdiğimiz anlamlar arasında “göçebe” anlamı birinci olmuştur. Çünkü; Kamas, Karagas ve vb. eski diller dahil olan Ural – Samodi diller ailesine dahil olan Nenets dilinde “köçmek, göçebelik yapmak” anlamına gelen *kaslatsya* kelimesi vardır. Böylece, Türk lehçelerin belirli devirlerinde söz konusu olan kelimenin orta ve son seslerinin değişimi sonucu, bu kelimenin kökü *kas-koç-koş* şeklinde görünmektedir. Nenets dili ise Hakas lehçesinin *z-s* – dialektine dahildir, yani Nenets dilinin dahil olduğu lehçe grubu kelime ortasında ve sonunda *r-d / t-z / s-y* sesleriyle belirlenmektedir (Baskakov, 1962, 290). *T/s-ç/ş* fonetik ses değişimi ise Türk lehçelerinin en eski Altay devrini göstermektedir. Bu delillere dayanarak, biz *koşçey* kelimesinin birinci anlamının “göçebe” olduğunu düşünmekteyiz. Bu kelimenin başka anlamları ise daha sonra ortaya çıkmış olmalıdır.

kotora – kotora; kotoritsya, kotoriç; “tartışma, kavgalı olma”; “kavgacı”; “isyan etmek” anlamlarında kullanılmaktadır (Şanskiy, 1965, 98). *Kotora* kelimesini eski Türk dilindeki “kalkış” anlamına gelen *küterme* (çağdaş Rus dilinde “düzensizlik” anlamına gelen *kuterma* kelimesi) kelimesiyle bağlamaktadırlar. *Kotora* ve *kuterma* kelimeleri eski Türkçe'deki *köter* + *üw* – *küter* + *üw* substantiv (matar) şekillerinden ileri gelmektedirler. Sonra ise bu kelime eski Rusça'ya kendi kurallarına uygun adapte olmuştur (Baskakov, 1976, 234). İ. Sreznevskiy, «kavgacı» anlamına gelen *kotor* kelimesini «isyana kalkan» anlamına gelen *kötörüwçi* kelimesinden ileri geldiğini vurgulamaktadır (Sreznevskiy, 1958, 1, 1301).

BİNA VE EV İLE İLGİLİ KELİME HAZİNESİ

kuren «bir ev çeşiti» /1/, *telega* «atlı araba» /1/, *korabl* «gemi», *terem* «büyük ev» /1/, *kur* «kurulmuş bir yapı» /1/.

kuren – «çadır, kamp»; Ukrayna dilinde *kuren* kelimesi «aynı sıradaki evler» anlamında kullanılmaktadır (Dal, 1979, 2, 98). *Kuren* kelimesi Kırgız lehçesindeki «toprağı kürekle çekmek» anlamına gelen *kürö* ve Altay lehçesindeki *küre* kelimelerinde olan Türk-Moğol gövdesi ile etimoloji olarak alakalıdır. Aşağıdaki kelimeler, bu gövdeden türemiş taban kelimelerdir: «etrafındaki toprağı kabartma» anlamına gelen *küren*, «avlu, evin önünde temizlenmiş bir yer» anlamına gelen *kürentik*, «ağıl» anlamına gelen Moğol dilindeki *gürrien* (Baskakov, 1976, 230).

kur – Bu kelime «İgor Destanı» adlı eserde bir defa kullanılmıştır: *Vseslav..., iz Kiyeva doriskaše do kur Tmutarakanya... «...Vseslav Kiyevden Tmutarakana kadar ulaşmış...»*. *Kur* kelimesi bugüne kadar bir tartışma konusu olarak kalmıştır. V. V. Kapnist, Kursk şehrin ismi Kurya prensinin ismiyle adlandırıldığını tahmin etmektedir. Başka bilim adamları, bu kelime Kura adlı nehrin ismini görmektedirler (Babkin, 1950, 374). A. L. Nikitin, bu kelimeyi toprakla suların arasında meskunlaşmış Allah-Ucube gibi belirlemiştir. Sonra ise bu kelimenin anlamı putperestlik kalıntılarıyla kaybolabilirdi ve bu yüzden *kur* kelimesini eski Türk kelimesi veya zaman belirticisi gibi nitelemeye başladılar (Nikitin, Filipovski, 1978, 167). Bu kelimeyi iki bakış açısıyla nitelemek gerekir.

D. S. Lihaçov ve V. E. Oryol eski Rusça'daki *kur* kelimesinin «horoz» anlamında kullandığı görüşündedirler: *Vseslav..., iz Kiyeva doriskaše do kur Tmutarakanya* «Vseslav Tmutarakana horozlar ötüncüye kadar ulaşmış...» (Lihaçov, 1985, 114; Slovar Russkogo Yazıka XI-XVII vv., 1981, 134).

N. A. Baskakov ve O. Süleymenov *kur* kelimesini «İgor Destanı» adlı eserde yer alan birçok eski Türkçe kelimedenden biri olarak yorumlamaktadırlar. Rusçada *kur* kelimesi *kur-a* biçiminde ilgi (-in) halinin çokluk şekliyle kullanılmaktadır. *Kur* kelimesi eski Türkçe *kurmak* kelimesinin gövdesiyle bağlı olabilir veya Tatar lehçesindeki «kurmak» anlamına gelen *guruw* kelimesinden *kura* şeklinde alınmış olabilir (Baskakov, 1985, 114). Eski Türk dilinde, gerçekten, «kurmak» anlamında kullanılan fiilli gövde vardır. Bu gövde fiil ve isim gibi de kullanılabilir (Radlov, 1899, 918).

İ. N. Şervaşidze, *kur* kelimesinin başka bir anlamı da olduğunu göstermektedir. Bu kelimenin «rütbe», «durum», «prens ve imparator ünvanı» anlamları olduğunu da söylemek gerekir (Drevnetyurkskiy Slovar, 1969, 187; Slovar Drevnerusskogo Yazıka, 1988, 123). İ. N. Şervaşidze, eski Türkçe «rütbe» anlamına gelen *gur-kur* kökünün Yunan dilindeki *xyplos* kelimesi-

nin etimoloji kopyası olduğunu görüşündedir. İ. Şervaşidze'nin fikrine göre, bu eski Türkçe kelimenin ilk anlamı belli değildir, yani o «han çadırı» anlamına gelen *çuvaç gurvi* birliğinde olan *gurvi* «han obası» anlamına gelen *kur üwr* kelimesiyle ilgilidir. «İgor Destan»ında olan cümleyi İ. N. Şervaşidze böyle tercüme etmektedir: «Vseslav..., Kiyevin Tmutarakan hükümdarlarına kadar ulaşmış...» (*Şervaşidze, 1990, 88*).

Biz, yukarıdaki delillere dayanarak, N. A. Baskakov'un ve O. Süleymenov'un bu kelime hakkında düşüncelerinin daha inandırıcı olduğu görüşündeyiz.

TABIAT OLAYLARI, BİTKİ VE HAYVAN DÜNYASI İLE İLGİLİ KELİME HAZİNESİ.

Tabiat olayları ile ilgili kelimeler

Tma «karanlık», «bir sürü» /1/, *bagryaniy (stolp)* «erguvani, kıpkırmızı (koda-manlar)» /2/, *yarugi* «yar, dere» /2/.

Hayvan dünyası ile ilgili kelimeler

Koja «deri» /1/, *pardus* «pars» /1/, *gogol* «gürlükuşu»/1/, *bosiy volk* «kutsal kurt» /37/, *çayka* «marti kuşu» /1/, *div* «dev» /2/, *kreçet* «akdoğan, sungur» /1/.

Onomatope veya ses yansımali kelimeler

(Voroni) grayahut «(kargalar) bağırlılar» /2/.

Bitki dünyası ile ilgili kelimeler

Kovıl «gavıl» /1/.

volk - «kurt, köpek cinsli yırtıcı hayvan» (*Dal, 1978, 1, 232*). M. Fasmer, bu kelimenin birkaç etimolojik varyantın olduğunu göstermektedir: Praslavyan dilinde **vilks*, Litvanya dilinde *vilkas*, Latış dilinde *vilks*, eski Hind dilinde *vrkas*, Alban dilinde *ulk*. bu kelimelerin kökü aynıdır, ancak *volk* kelimesi Rus diline bu dillerden alınmamıştır; Levental'in "bula, boz, gri" anlamına gelen *vil* kelimesi hakkında faraziyesi doğru değildir. M. Fasmer, daha çok bu kelime hakkında A. Abayev'in versiyonunu kabul etmektedir. A. Abayev'in fikrine göre, "kurt" anlamına gelen *vulcus* kelimesinin kökü Latindir (*Fasmer, 1986, 1, 338*). A. M. Şçerbak, "Rus dilinde-

ki *volk* kelimesinin eski Türk Yakut lehçesindeki *buolka-buokka* kelimesinden ileri geldiğini" varsaymaktadır (Şçerbak, 1961, 133; Efendiyeva, 1998, 40-41).

çayka – "Perdeayaklı su kuşu; küçük martı kuşu; çağravı, kryaçki, martı kuşu – kırlangıç. *Strejaşe e knyaz gogolem na vode, çatsami na struyah*. "Prens, su kuşu gibi akımlarının üzerinde martı gibi koşuyordu." ("İgor Destanı") (Dal, 1980, 4, 311). M. Fasmer, bu kelimenin etimolojisi hakkında bazı bilgiler vermektedir: "Ukrayna dilinde "martı kuşu" anlamına gelen *çayka*, Çek dilinde aynı anlama gelen *çeyka* kelimeleri vardır. Praslavyan dilindeki *çayka* kelimesinin kuşun *ke ötüşüne benzerliğinden ileri geldiği söylenilir. Eski Hind dilindeki *ka-ka çığlık taklidinden "karga" anlamına gelen *kakas* kelimesi türemiştir" (Fasmer, 1987, 4, 311). Y. Şipova, *çayka* kelimesinin Türk kökenli olduğunu tahmin etmektedir. Fakat, kelimenin taklidi seslerden veya fiilden türediği belli değildir. Y. Şipova, *çayka-şayka* fiilden türediğini tahmin etmektedir: Tatar lehçesindeki "çarpmak" anlamına gelen *çaykalu*, "atmak, sıçramak" anlamına gelen *çaykau*; "çalkalamak" anlamına gelen *şayka*, "çalkalanmak" anlamına gelen *şaykal*. V. Radlov'un sözlüğünde Altay, Kazan, Çağatay lehçesindeki aynı anlama gelen *çayka* kelimesi ile gösterilmektedir (Şipova, 1976, 372; Radlov, 1905, 3, 1825). Bizim fikrimize göre, D. Setarov'un *çayka* kelimesini incelemesi daha inandırıcıdır. "Kuş bilimi edebiyatında martının çığlığı böyle tasvir edilmektedir: uçuşta kahkaha "ha-ga-ga"; tehlike zamanı havada sedalı "yah-yah" veya gırtlak sesi "kvyauu". Özbek lehçesinde *Çar taklidi gövdesinden "çayka" anlamına gelen *çarlak* kelimesi türemiştir. "Çığlık atmak, çağrışmak" anlamına gelen *şağıla-çağıla-jağıla* kelime şekilleri Kazak lehçesindeki "çayka" anlamına gelen *şağala* kelimesinden türemiştir. Eski Türk dilinde "gürültülü ve aceleyle koşuşturmak" anlamına gelen *çağ* kelime de var. *Çayka* kelimeyi Tatar lehçesindeki "alaca karga" anlamına gelen *çauka* kelimesiyle fonetik olarak karşılaştırmak mümkündür (Setarov, 1983, 18). A. Kononov'un fikrine göre, "*çayka* kelimesi eski Türk dilindeki *çay-say-şay* + *ka* «küçültme ek» morfemlerinden oluşmuştur (Kononov, 1972, 38).

Göründüğü gibi, bilim adamları *çaykayı* ses yansımali kelime gibi belirtmektedirler. Ses yansımali kelimeler birkaç şema üzerine göre kurulmaktadır. *Çayka* kelimesi birinci şema üzerine kurulmuştur:

O (onomatope veya ses yansımali kelime) = (K1 (konsonant, ünsüz) + V (vokal, ünlü) + K2) + (K1 + V + K2) = 2 (K1 + V + K2).

Böylelikle, *çayka* kelimesi tek birleşik biçimden ve *-ka* ekinden oluşmaktadır (Dmitriyev, 1962, 543). Kökler, genellikle (K + V + K) veya (K + V + K + K) kalıbındadır. Bu kalıplar Türk hece sistemine bağlıdır. Bu köklerden *-ıl (-il, -ul, -ül)* ve vb. eklerle genişletmeler yapılmakta, ikincil gövdeler oluşturulmaktadır (Zülfikar, 1995, 167).

(Voronı) **Grayahut** – “kargalar bağıryorlar”, “kargalar garıldıyorlar” (*Rusça-Türkçe Sözlük, 1977, 268; Zülfikar, 1995, 468*). “İgor Destan”ı adlı eserde bu kelime üç şekilde kullanılmıştır. Bu kelime, “Geçmiş Yılların Hikayesi” (XI. yy.) ve “Zadonşına” (XIV. yy.) eski Rus eserlerinde de kullanılmıştır. Dal’in sözlüğünde “Grayat, garkat, karkat, böyle kargalar, alaca kargalar” ve vorona kelimesi de “karga, gava kuş” gibi anlatılmaktadır” (*Dal, 1978, 1, 391, 244; Dal, 1979, 2, 91*). M. Fasmer’in sözlüğünde bu kelimenin tatmin edici etimolojik izahı verilmemektedir. Bu kelimenin sadece başka dillerde birkaç şekilleri gösterilmektedir: Bulgar dilinde *graça*, Sloven dilinde *grakati* (Fasmer, 1986, 1, 453). Gördüğümüz gibi, bu kelimelerde eski Türk kökenli *karğa* kelimesi bulunmaktadır (Fasmer, 1986, 2, 196). Bu kelime, M. Kaşgarlı’nın sözlüğünde ve Codex Cumanicus adlı eserinde de kaydedilmektedir (Kaşgarlı, 1998, 1, 425; Malov, 1930, 242). Eski ve Çağdaş Türk Lehçelerinde “karga” anlamına gelen *vorona*, “alaca karga” anlamına gelen *galka* kelimelerinin ve buna benzer kelimelerin olmasını N. A. Baskakov’un kuş adlarının kendi renkleriyle alakalı olduğu faraziyesinin inandırıcı olmadığını göstermektedir (Baskakov, 1985, 47). Bu kelimeler, genellikle, ses yansıması yoluyla oluşmaktadır: *ga, ğa*, Uygur lehçesinde *ğa-ğa*. Tatar lehçesindeki deyimiyile karşılaştırınız: *garğa gar-gar diğönde, tartar da tartar di* “karga “kar-kar” bağırdığında, o zaman flurya de “tar-tar” bağıryor” (*Drevnetyurkskiy Slovar, 1969, 426*). D. H. Bazarova eski Türk *karga* kelimesi *kark* ve *a* “ek” morfemlerinden oluştuğu görüşündedir. *A* eki başka kuş adlarında da bulunmaktadır, örneğin, Özbek lehçesinde *kurk-a* “gurk”, *karkar-a* “balıkçıl kuşu” (Bazarova, 1975, 11). Biz, bu delillere dayanarak, bu kelimenin ses yansımali bir kelime olduğunu kabul etmekteyiz. *Grayut* kelimesi aşağıdaki şemaya göre oluşmaktadır:

O (onomatope veya ses yansımali kelime) = (K1 (konsonant, ünsüz) + V (vokal, ünlü) + K2) + (K1 + V + K2) = 2(K1 + V + K2)

«İgor Destanı» adlı eserinde bu kelime eski Rus fiilinin imperfekt şekliyle kullanılmaktadır: *gra-ahut*, *gra-yahut* (İvanov, 1990, 223). Bu «Destan»da *graahut*, *grayahut* kelimesi hem de ön ekle kullanılmaktadır: *vz-gra-yahu*. Türk kökenli olan *grayut* kelimesinin birkaç şekilde kullanılması bu kelimenin eski Rusçada çok iyi bir şekilde benimsendiğinin ispatıdır.

SOSYAL TERMİNOLOJİ

Ticaret ile ilgili kelimeler

Nogata "küçük para, kuruş" /1/, *belya* "akça" /1/.

Töre, âdet, örfle ilgili kelimeler

Jemçug "inci" /1/, *ortma* "örtü" /1/, *japonçitsa* "yağmurluk, kaban" /1/.

Askerî kelimeler

Meç "kılıç" /6/, *sablya* "kılıç" /5/, *horugovi* "aziz tasvirli bayrak" /1/, *çolka* "bayrağın püskülü" /1/, *zasapojniki* "çizmenin koncunda bulunan bıçak" /1/, *kinjal* "hançer, kama" /1/, *haralug* "demir çelik" /1/, *bulat* "pulat" /7/, *şereşir* "kılıç, mermi" /1/.

Sosyal terimler

Kagan "kağan" /1/, *çağa* "çağa" /1/, *boyarin* "boyar" /1/, *saltan* "sultan" /1/, *hot* "hanın hanımı" /1/, *bilya* "ricalden" /1/.

Zasapojniki – Bu kelime "Destanı" n şu cümlesinde kullanılmıştır: *A uje ne vijdu vlasti silnago i bogatogo i mnogo voi brata moego Yaroslava s tatranı...: raneye tii bo bes şçitov s zasapojniki klikom...polki pobejdayut...* "Güçlü ve zengin kardeşim Yaroslav'ın tatanlarla egemenliğini artık ben görmüyorum...: evelden onlar bıçak ve kalkansız ancak bağırsızla zafer kazanmaktadırlar..." (Slovo o polku İgoreve, 1938, 105). A. S. Lvov, *zasapojniki* kelimesinin ancak eski Rus "İgor Destanı" adlı eserde kullanıldığını kaydetmektedir (Lvov, 1975, 161). "*Zasapojniki* – "çizmenin koncunda bulunan bıçak" anlamına gelmektedir. Eski zamanlarda *zasapojniki* "savaş bıçağı" anlamında kullanılıyordu; şimdi ise "yol ve av bıçağı" anlamında kullanılmaktadır" (Dal, 1978, 1, 633). Bu kelime, *sapog* kökünden oluşmaktadır. Bildiğimiz gibi, "çizme" anlamına gelen *sapog* ise eski Türkçe bir kelimedir (Menges, 1979, 131; Fasmer, 1987, 3, 124, 559). *Sapog* kelimesi, eski ve çağ-

daş Rus dilinde bugüne kadar kullanılmaktadır. Hatta eski Rusçada söz konusu olan *sapog* kelimesi *za-*, *-nik* morfemlerin aracılığıyla farklı bir anlam da gelen bir kelime gibi de kullanılmıştır: *za + sapog + nik + ı* “sonluk”.

Şereşir – Bilim adamları, Fars dilindeki «katapultla atılan mermi» anlamına gelen *tir-i-çerh* kelimesinin eski Rusça’ya geçmiş ve *şereşir* şeklinde genel olarak kullanıldığını göstermektedirler (*Fasmer, 1987, 4, 430; Şipova, 1976, 418*). Fakat İ. G. Dobrodomov, İran dilinde *şereşir* kelimesine benzer kelimeleri göstermektedir: «Fars dilindeki «kılıç» anlamına gelen *şamşir*, Afgan dilinde aynı anlamda olan *şamşer*, Özbek lehçesinde «kılıç demiri, kılıç namlusu» anlamına gelen *şamşir*, Kırgız lehçesinde «kılıç» anlamına gelen *şamşer*. Eski Çek dilinde *karkun*, eski Polonya dilinde *szarsun* kelimeleri vardır. Bununla ilgili olarak İran dilindeki *şamşir* ve Batı Slav dilindeki «kılıç» anlamına gelen *karkun* kelimelerin arasında bir bağlantı olduğu ile ilgili bir mesele ortaya çıkmıştır. Yani *şereşir* kelimesi bu iki kelimenin özgün bir fonetik ara biçimini temsil etmektedir (*Dobrodomov, 1983, 91*). Bizim fikrimize göre, bu versiyon bir daha da araştırmalıdır. Gerçekten, *şereşir* kelimesi yeterli derecede açıklanmamıştır. O. Süleymenov, *tir-i-çerh* silahu hakkında ancak Cengiz hanın askeri yürüyüşlerine ait olan tasvirlerinde (XII. yy.) hatırlandığını göstermektedir. O. Süleymenov, Fars dilindeki *tir-i-çerh* kelimesinin Rus dilinde *şereşir* şekline dönüşmesine şüphe ile yaklaşmaktadır. O. Süleymenov’un fikrine göre, *şereşir* kelimesi «Şaruhan’ın gelecek nesli, askerleri», yani *göçebeler* anlamında kullanılmaktadır. Bu, göçebelerin başka bir takma adıdır. Vladimir Gleboviç, Şaruhan’ın torunu olan Konçağın askerleri tarafından yaralanmıştır: *Ved ti mojeş i metat jivimi kopyami udalımı sınami Glebovimi* «Sen, Gleb’in mert oğulların canlı mızraklarını fırlata bilirsin» (*Slovo o polku İgoreve, 1965, 130*). O. Süleymenov’un faraziyesi çok ilginçtir. Fakat sonuçta biz, A. N. Baskakov’un incelemesini kabul etmekteyiz, çünkü *tir-i-çerh* – *şereşir* kelimesinin fonetik değişmesinin doğru olduğunu ispatlamaktayız. Birinci, Kıpçak dilindeki *ş-t* ünsüz seslerinin olmasıyla, ikinci, Kıpçak dilinde olan daha geniş kısa *-i-* sesinin olması N. A. Baskakov’un incelemesini doğrulugunu ispatlamaktadır.

Hot – «Hanın hanımı, karı, eş», eski Rusça’da *hot* «sevgili, karı, gözde» anlamına gelmektedir. M. Fasmer, *hot* kelimesini «istemek» anlamına gelen

hotet kelimesi ilişkilendirmektedir (Fasmer, 1987, 4, 271). Bizim fikrimize göre, bu inandırıcı değil. *Hot* kelimesini hem fonetik, hem de anlam açısından «kadın» anlamına gelen *hatın* kelimesinden türemiş olmalıdır. Dal, *hot* kelimesi «gelini beklemek, gözlüç ülük» anlamında kullandığını göstermektedir. Bu anlamda *hot* kelimesi, genellikle, Çuvaş dilinde kullanılmaktadır (Dal, 1980, 4, 522). Eski Rus dilindeki «eş, karı» anlamına gelen *hot* kelimesi Hazar veya Polovets dilinden geçebilirdi: *Olgaya kaganya hot...* «Oleg kağanın hanımı». Rus prensi olan Oleg'in eşinin aslı Türk kökenli olan Osukaloviç hanlarının sülâlesinden olduğu ispat edilmektedir. Bu sülâle XI. yy.-ın ikinci yarısında Rus-Polovets tarihinde önemli bir yer almaktadır (Vinogradov, 1984, 6, 132-136). K. G. Menges, *hot* kelimesi «arzulamak, istemek» anlamına gelen *hrt* kökünden türemiş olabileceği konusuna şüphe ile yaklaşmaktadır. Fakat, bu kelimenin ikinci anlamının ne zaman ortaya çıktığı belli değil. *Hot* kelimesinin anlam gelişmesi «karı, hanın hanımı, hanım efendi, bayan» anlamına gelen *gatun, xatun, xatan, gadın* kelimesi Altay, Azerbaycan, Türk, Moğol dillerinde bulunmaktadır (Menges, 1979, 168; Kaşgarlı, 1998, 1, 309). N. A. Baskakov, «prensin kızı» anlamına gelen *hatun-katın-katun* kelimesinin Hazarlarda soylu adamın karısının ünvanını gösterdiğini kaydetmektedir (Baskakov, 1985, 42; Drevnetyurkskiy Slovar, 1969, 436; Şipova, 1976, 362). İ. Şervaşidze, «imparatoriçe», «çariçe» anlamına gelen *hatun* kelimesinin Sogdak dilindeki «hükümdar, karı, Çar, bay, bey efendi» anlamına gelen *hwtw - gwtın* kelimesinden türediğini ve dolayısıyla İran kökenli olduğunu farzetmektedir. İ. Şervaşidze'nin fikrine göre, «eski Türk ve Sogdak dilindeki kelimelerin fonetik olarak benzemesi ve tam anlam uygunluğu bu eski Türk dilindeki şeklin diğer etimoloji ile izah edilmesine ihtimal vermemektedir» (Şervaşidze, 1990, 88). Fakat biz, G. Bertagayev'in fikrinin daha inandırıcı olduğunu düşünmekteyiz. G. Bertagayev, bu kelimenin başka yönden yorumlanmaktadır: «*Hatun* kelimesi *ha + tun* iki morfemden ileri gelmektedir. «Toplam çoğluk, teklik belirticisi» anlamına gelen *Tan-Tun*; «gökyüzü elçisi» anlamına gelen *han* kelimesinde *n* ünsüzünün düşmesiyle *ha* kelimesi önce «aile, hanın etrafı» anlamında, sonra ise «hanın hanımı, kraliçe, hanım efendi» anlamında kullanılmaktadır. Moğol kavimlerinin mitolojisinde bu kelime «eş, karı» veya «anne» anlamında kullanılmaktadır» (Bertagayev, 1976, 48-49). *Ha* Slavlar tarafından daha geç alınmıştır ve sonra da eski Rusçanın fonetik kurallarına uygun olarak *hot-hrt-ha* şekil değişikliğine uğramıştır olabilir.

Bazı kelime türleri	Onomastik birimler			İnsanla ilgili kelime hazinesi	Bina ve ev ile ilgili kelime hazinesi	Tabiat olayları, hayvan ve bitki dünyası ile ilgili kelime hazinesi			Sosyal Terminoloji				Kelimelerin toplamına eşdeğer sayı
	Antroponimler	Et nonimleri	Toponimler			Tabiat olayları	Hayvan dünyası	Bitki dünyası	Ticaret terimleri	Askerî kelimeler	Töre, âdet, örfle ilgili kelimeler	Sosyal terimler	
İgor Destanı	28	33	17	4	2	4	16	1	3	24	2	11	142

Sonuç

Eski Türk ve Rus halkları arasında yüzyıllar boyu süren ilişkiler, başta kelime düzeyinde olmak üzere eski Türk lehçelerinden eski Rus diline geçmiş birçok alıntının nedenlerinden biridir. Siyasî, ekonomik ve kültürel etkenler, dil alanındaki etkileşimin temel nedenleri sayılır. Zaten Rus-Türk ilişkilerini bu şekilde nitelemek doğru olur.

Eski Rus döneminde eski Türk dili, Ruslarla olan ilişkilerdeki önemli yerini korumaya devam ettiği için büyük önem taşımaktadır.

«İgor Destanı» (XII yy.) adlı eserdeki Türk kökenli kelimelerin incelemesi, şöyle bir sonuca varmamıza imkân vermektedir:

1) Bu eserde 64 eski Türk kökenli kelime bulunmuştur. Bu kelimeler konu bakımından beş gruba ayrılmıştır. Konu bakımından ayrılmış kelime gruplarının incelemesi, dilin kelime dağarcığındaki grupların özgül ağırlığının bulunmasına imkân vermektedir:

- Onomastik birimler (antroponimler (7), etnonimler (11), toponimler (7));
- İnsanla ilgili kelime hazinesi (2);
- Bina ve ev ile ilgili kelime hazinesi (5);
- Tabiat olayları, hayvan ve bitki dünyası ile ilgili kelime hazinesi (tabiat olayları (3), hayvan (9), bitki (1));
- Sosyal terminoloji (ticaret terimler (2), töre, âdet, örfle ilgili kelimeler (3), askerî kelimeler (9), sosyal terimler (6));

2) Bu kelimeler arasında, eski Rus eserinde yer alan eski Türkçe kelimeleri inceleyen çalışmalarda daha önce yer almayan kelimeler de vardır. Örneğin, (*vorom*) *grayut*, *kuren*, *çayka*, *volk*, *zasapojniki*;

3) Eski Rus diline geçen birkaç kelimenin anlamı daha geniş olmaktadır (örneğin, *zasapojniki*). Kelimelerin tam benimsenmesi farklı lengüistik ve dış lengüistik şartlara bağlıdır;

4) Eski Rus «İgor Destanı» adlı eserde eski Türk kökenli kelimelerin sık-

lık tablosu düzenlenmiştir. Söz konusu tablo, eski Türk kavimlerinin etkisinin en çok hayatın hangi alanlarında kendini gösterdiğine açıklık getirdiği gibi bu iki halk arasındaki derin etkileşim sorununun yalnızca lengüistik açıdan değil aynı zamanda tarihi ve etnografik açıdan da çözümlenmesi imkânını sağlamaktadır.

Açıklamalar:

1. M. Fasmer (1986, 1987), *Etimologičeskiy slovar russkogo yazıka*, «Progress», C.1-4, Moskva; N. A. Baskakov (1985), *Tyurkskaya leksika v «Slove o polku İgoreve»*, «Nauka», Moskva; Y. N. Şipova (1976), *Slovar tyurkizmov v russkom yazıke*, «Nauka», Alma-Ata.

Kaynaklar:

- AYKUT, A. (1984), İgor Destanı Üzerine, *Türk Dili Dergisi*, Sayı 390-391, Cilt 43.
- BABKIN, D. S. (1950), «*Slovo o polku İgoreve*» v perevode V. V. Kapnista. «Nauka», Moskva-Leningrad.
- BASKAKOV, N. A. (1962), *Vvedeniye v izučeniye tyurkskih yazıkov*, «Vişşaya şkola», Moskva.
- BASKAKOV, N. A. (1976), Sotsialnaya terminologiya v «*Slove o polku İgoreve*» - *Turcologica*, «Nauka», Leningrad.
- BASKAKOV, N. A. (1985), *Tyurkskaya leksika v «Slove o polku İgoreve»*, «Nauka», Moskva.
- BAZAROVA, D. X. (1975), K etimologii nekotorih drevnetyurkskih nazvaniy ptits – *Sovetskaya tyurkologiya*, AN SSR, 4 sayılı, Moskva.
- BERTAGAYEV, G. A. (1976), Ob etimologii han-hagan, hatun., - *Tyurkologičeskiye issledovaniya*, «Nauka», Moskva.
- DAL, V. İ. (1978), *Tolkoviy slovar jivogo velikoruskogo yazıka*, «Russkiy yazık», C. 1, Moskva.
- DAL, V. İ. (1979), *Tolkoviy slovar jivogo velikoruskogo yazıka*, «Russkiy yazık», C. 2, Moskva.
- DAL, V. İ. (1980), *Tolkoviy slovar jivogo velikoruskogo yazıka*, «Russkiy yazık», C. 3, Moskva.
- DAL, V. İ. (1980), *Tolkoviy slovar jivogo velikoruskogo yazıka*, «Russkiy yazık», C. 4, Moskva.
- DMİTRİYEV, N. K. (1962), *Stroy tyurkskih yazıkov*, «Vostoçnaya literatura», Moskva.

- DOBRODOMOV, İ. G. (1983), Eşço raz o slavyanskih variantah sablya, sabja, kabja., *Etimologiya* 83. , "Nauka", Moskva
- DREVNETYURKSKİY SLOVAR (1969), "Nauka", Leningrad.
- EFENDİYEVA, Ç. A. (1998), "İgor polku hakkında dastanında" "gizli" Türk kelimeleri *Yazık i literatura*, "BDU", 3 sayılı, Bakı.
- ERKENOV, M. M. (1986), Ovlur, Vlur, Lavr, *Russkaya reç*, "Nauka", 3 sayılı, Moskva.
- FASMER, M. (1986), *Etimologičeskiy slovar russkogo yazıka*, «Progress», C. 1, Moskva.
- FASMER, M. (1986), *Etimologičeskiy slovar russkogo yazıka*, «Progress», C. 2, Moskva.
- FASMER, M. (1987), *Etimologičeskiy slovar russkogo yazıka*, «Progress», C. 3, Moskva.
- FASMER, M. (1987), *Etimologičeskiy slovar russkogo yazıka*, «Progress», C. 4, Moskva.
- GORSKİY, A. A. (1992), «Slovo o polku İğoreve» i «Zadoņşina», «İnstitut Rossiyskoy İstorii», Moskva.
- İLYİNSKİY, L. K. (1920), *Perevod «Slova o polku İğoreve» po rukopisi XVIII veka.*, «Voyennaya tipografiya», Petrograd.
- İVANOV, V. V. (1990), *İstoričeskaya grammatika russkogo yazıka*, «Prosveşçeniye», Moskva.
- KAJİBEKOV, E. Z. (1991), Tyurkologiya: vçera, segodnya, zavtra «*Pros-tor*», AN SSR, 8 sayılı, Moskva.
- KAŞGARLI, M. (1998), *Divani Lugat-it-Türk dizini «Endeks»* (çeviren: Besim Atalay), Türk Dil Kurumu Yayınları: 524, C. 1, Ankara.
- KONONOV, A. N. (1072), Ot çayki do şayki , *Russkaya reç*, «Nauka», _3, Moskva.
- KORŞ, F. Y. (1906), Turetskiye elementi v yazıke «Slova o polku İğoreve», *İzvestiya Otdela Russkogo Yazıka i Slovesnosti*, T. 9, kniga 1, Sankt-Peterburg.
- LİHAÇOV, D. S. (1985), «Slovo o polku İğoreve» i kultura ego vremeni, «Hudojestvennaya literatura», Leningrad.
- LVOV, A. S. (1975), Leksika «Povesti vremennih let», «Nauka», Moskva.
- MALOV, S. Y. (1930), *K istorii i kritike Codex Cumanicus*, «Nauka», Leningrad.
- MALOV, S. Y. (1964), Tyurkizmi v yazıke «Slova o polku İğoreve», *Otdel Literaturi i Yazıka İzvestiya AN SSR*, «Nauka», 1 sayılı, T. 5, Moskva.

- MELİORANSKİY, P. M. (1902), Turetskiye elementi v yazıke «Slova o polku İğoreve» *İzvestiya Otdel Russkogo Yazıka i Slovesnosti*, «Nauka», kniga 2, Sankt-Peterburg.
- MELİORANSKİY, P. M. (1905), Vtoraya statya o turetskih elementah v «Slove o polku İğoreve» (Otvét F. Y. Korşu), *İzvestiya AN SSR*, «Nauka», kniga 2, T. 10, Moskva.
- MENGES, K. G. (1979), *Vostoçniye elementi v «Slove o polku İğoreve»*, «Nauka», Leningrad.
- NİKİTİN, A. L., FİLİPOVSKİY T. Y. (1978), Htoniçeskiye motivı v legende o Vseslave Polotskom, «Slovo o polku İğoreve» – *pamyatnik literaturı i iskusstva XI-XVII vv.*, «Nauka», Moskva.
- PLETNYOVA, S. A. (1990), *Polovtsı*, «Nauka», Moskva.
- POPOV, A. İ. (1949), Kıpçakı i Rus, *Uçeniye zapiski LGU*, seriya istoriçeskih nauk, vipusk 14, 14 sayılı, Leningrad.
- RADLOV, V. V. (1899), *Opıt slovarya tyurkskih nareçiy*, "Voyennaya tipografiya", T. 2, Sank – Peterburg.
- RADLOV, V. V. (1905), *Opıt slovarya tyurkskih nareçiy*, "Voyennaya tipografiya", T. 3, Sankt – Peterburg.
- RUSKO-TURETSKİY SLOVAR (1977), (redaktori: Mustafayev E. – M. – E., Starostov L. N.), "Russkiy yazık", Moskva.
- SETAROV, D. S. (1983), Tyurkskiye leksiçeskiye elementi v russkih nazvaniyah ptits , *Sovetskaya tyurkologiya*, AN SSR, 3 sayılı, Moskva.
- SEVORTYAN, E. V. (1962), *Affiksı glagolobrazovaniya v azerbaydjanskom yazıke*, "Vostoçnaya literatura", Moskva.
- SLOVAR DREVNERUSSKOĞO YAZIKA (1988), "Nauka", T. 4, Moskva.
- SLOVAR RUSSKOĞO YAZIKA XI-XVII vv. (1981), (pod redaksiyey Barhudarova S. G.), "Nauka", 6 sayılı, Moskva.
- SLOVO O POLKU İĞOREVE (1965), (pod redaksiyey Stelletskego V. İ.), "Prosveşçeniye", Moskva.
- SLOVO O POLKU İĞOREVE (1938), (perevod Novikova İ. M.), "Hudojestvennaya literatura", Moskva.
- SLOVO O POLKU İĞOREVE (1985), (kommentarii Meşçeskego N. M.), "Nauka", Moskva.
- SREZNEVSKİY İ. İ. (1958), *Materialı dlya drevnerusskego yazıka*, "İnostrannih Natsionalny Slovar", T. 1, Moskva-Leningrad.
- SULEYMENOV, O. (1989), *Publitsistika. Poemi. Esse. Stihi. Proza.*, "Jalın", Alma-Ata.

- ŞANSKİY, N. M. (1965), *Etimologiçeskiy slovar russkogo yazıka*, "MGU", T. 1, Moskva.
- ŞERVAŞİDZE, İ. N. (1990), *Fragmentı drevnetyurkskoy leksiki. Titulatura.*, *Voprosı yazıkoznaniya*, AN SSR, 3 sayılı, Moskva.
- ŞİPOVA, Y. N. (1976), *Slovar tyurkizmov v russkom yazıke*, "Nauka", Alma-Ata.
- ŞÇERBAK, A. M. (1961), "Nazvaniye domaşnih i dikih jivotnih v tyurkskom yazıke" v knige, *İstoriçeskoye izuçeniye razvitiya leksiki tyurkskogo yazıka*, AN SSR, Moskva.
- VİNOGRADOVA, V. L. (1984), *Slovar-spravoçnik "Slova o polku İgoreve"*, "Nauka", 6 sayılı, Moskva-Leningrad.
- ZÜLFİKAR, H. (1995), *Türkçede Ses Yansımali Kelimeler*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 628, Ankara.

A Research on Turkish Words in Old Russian Monuments - "The Song of Igor Company"

Dr. Chichek EFENDIYEVA

*Gazi University
Faculty of Science and Arts*

Abstract: "The Song of Igor Company" mentions about the war between old Russian and Turk Kipchak nations in 1185. Turk Kipchak nation had gained victory in this war. It is rumoured that the author of this monument had been from Bachinak nation.

The introduction of article the research of old Turkish words in "The Song of Igor Company" which was made N. A. Baskakov, P. M. Melioranskiy, K. G. Menges, F. Y. Korsh etc.

In the introduction it is also mentioned that a new perspective formed after the edition of some books such as O. Suleymenovs "Az i Ya" ("Az-Ya") and M. Ajjis "Polin polovetskogo polya" ("The wormwood of Kipchak Steppe").

The groups of old Turkish vocabulary in "The Song of Igor Company" are also given depending on meaning and subject in the article. There are five groups of words in the monument. Each of them separate into suitable subgroups. This separation demonstrates the semantical function of old Turkish words in old Russian lexico-system and the depth of meaning of the words that are transferred to old Russian. The list of the words and their usage of frequency are given in each subgroup. The table of the words usage of frequency is written depending on the functional status of old Turkish words. This table explains the effect of old Turkish nations on old Russian people and which arears of life are effected. It also determines the deep mutual influence between these two nations. Besides it makes possible to analyse this problem of influence not only from the view point of linguistics, but also from the point of view of history and ethnografy.

Key Words: Old Russian, source words, old Turkish words, Kipchak, semantic term groups

Исследование Лексики Тюркского Происхождения в Древнерусском Памятнике XII Века «Слова о Полку Игореве»

Чичек ЭФЕНДИЕВА

Университет Гали

Факультет естественных и гуманитарных наук

Резюме: Древнерусский памятник XII века «Слова о полку Игореве» повествует о враждебных отношениях между древнерусской народностью и тюркскими кыпчакскими племенами. В 1185 году тюрки одержали победу в битве с полками князя Игоря. По мнению многих ученых, автором данного произведения является воин-печенег.

Во введении рассматривается исследование тюркизмов в «Слове о полку Игореве» такими учеными, как Н. А. Баскаков, П. М. Мелиоранский, Ф. Е. Корш, К. Г. Менгес и др., а также новый взгляд на этот вопрос, появившийся после опубликования книг О. Сулейменова «Аз и Я» и М. Аджи «Полюнь половецкого поля».

Далее в статье приводятся лексико-тематические группы тюркской лексики «Слова о полку Игореве». Всего пять групп. Каждая из этих групп подразделяется на соответствующие подгруппы. Распределение лексики по тематическим группам показывает семантическую активность тюркизмов в лексической системе древнерусского языка, что говорит о глубине вхождения тюркских заимствований. В каждой подгруппе указывается список и частота употребляемого слова. Опираясь на «функциональный статус» тюркизмов, составлена таблица частотности тюркизмов этого древнерусского памятника. Данная таблица способствует выявлению тех сфер жизни, в которых влияние тюркских народов на древнерусскую народность было сильнее, обнаружению глубины взаимодействия этих народов и тем самым решению проблемы взаимовлияния народов не только в лингвистическом, но и в историко-этнографическом плане.

В данной статье также приводятся также тюркские по происхождению лексемы, которые ранее не были зафиксированы в работах ученых, посвященные исследованию лексического пласта древнерусского памятника XII века. В заключение статьи обобщены наблюдения и анализ материала.

Ключевые Слова: Древнерусский язык, заимствования, тюркизмы, кыпчаки, семантический, тематические группы